

เสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะของข้าราชการกลาโหม ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

พลตรี ประชาพัฒน์ วัจนะรัตน์^๑

บทคัดย่อ

สาระสังเขป

ในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจากระบอบประชาธิปไตยมีผู้แทนกลายเป็นระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นทางการเมืองมากขึ้น ข้าราชการกลาโหมก็เช่นเดียวกันย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะของข้าราชการทหารที่เป็นเรื่องส่วนตัวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันที่มีใช่เป็นของทางราชการทหาร แต่ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเข้าสมาคม เข้าศึกษา หรือบอกความในราชการ พ.ศ. ๒๕๑๐ ข้อ ๓ กำหนดห้ามข้าราชการกลาโหมประจำการ เข้าเป็นสมาชิกองค์การใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาตตามที่ข้าราชการกลาโหมประจำการ รายงานผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นจนถึงผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ หัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แล้วแต่กรณี ซึ่งถ้าเป็นองค์การในต่างประเทศ ให้เสนอรายงานถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว กระทรวงกลาโหมจะได้นำเสนอนายกรัฐมนตรีทราบต่อไป ซึ่งในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น การใช้สมาร์ทโฟนเข้าเป็นสมาชิกในเฟซบุ๊ก (facebook) หรือไลน์ (line) ของเพื่อนร่วมรุ่นที่มีการบริหารจัดการโดยประธานกรรมการหรือกรรมการที่มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้มีการติดต่อประสานงานดำเนินกิจกรรมได้ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น ซึ่งการรวมกันเป็นหมู่คณะเป็นสมาชิกดังกล่าวอาจมีการตีความว่าเป็นการเข้าเป็นสมาชิกในองค์การที่มีใช่ของทางราชการ มีผลให้ต้องรายงานต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นดังกล่าวเพื่อขออนุญาต ซึ่งหากผู้บังคับบัญชาไม่อนุญาตก็ส่งผลให้ข้าราชการดังกล่าวไม่อาจเข้าเป็นสมาชิก ขัดต่อเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะ จึงเห็นควรให้มีการแก้ไขโดยกำหนดให้ข้าราชการกลาโหมที่เข้าร่วมเป็นหมู่คณะในกิจการส่วนตัวมีหน้าที่ต้องรายงานให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นทราบเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องขออนุญาตเพื่อคุ้มครองเสรีภาพการเข้าร่วมเป็นหมู่คณะของบุคคลดังกล่าว

ความนำ

ในความเป็นจริงมีการยอมรับกันว่า ข้าราชการกลาโหมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะในกิจการที่เป็นเรื่องส่วนตัวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันที่มีใช่เป็นของทางราชการทหาร แต่ข้อบังคับ

^๑ หัวหน้าสำนักตุลาการทหาร กรมพระธรรมนูญ สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

กระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเข้าสมาคม เข้าศึกษา หรือบอกความในราชการ พ.ศ. ๒๕๑๐ ข้อ ๓ กำหนดห้ามข้าราชการกลาโหมประจำการ เข้าเป็นสมาชิกองค์การใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาตตามที่ข้าราชการกลาโหมประจำการ รายงานผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นดังกล่าวต่อไป บทความนี้จึงมุ่งหมายพิจารณาว่า สมควรมีการจำกัดเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะ ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเข้าสมาคม เข้าศึกษา หรือบอกความในราชการ พ.ศ. ๒๕๑๐ ข้อ ๓ หรือไม่ อย่างไร

เนื้อหา

๑. สาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพ

๑.๑ แนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพ

แนวความคิดเรื่องของสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ในยุคกรีก อริสโตเติล กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ย่อมมีเสรีภาพในการเลือก และด้วยเหตุผลที่ถูกต้องย่อมช่วยให้เขาเข้าถึงธรรมชาติได้ และ ณ จุดนี้เองคือเสรีภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์” โดยแนวความคิดนี้ถือว่า มนุษย์นั้นมีเสรีภาพอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติ ภายใต้เหตุผลที่ถูกต้องเนื่องจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ต่อมาเริ่มมีแนวความคิดว่ามนุษย์ตามธรรมชาตินั้นมีสิทธิเสรีภาพมาก และเมื่อทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ก็ไม่มีอำนาจในการบังคับซึ่งกันและกันหากไม่มีการลดเสรีภาพของแต่ละคนลงมา การกระทบกระทั่งตลอดจนการขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นในสังคมได้ ผู้อ่อนแอต้องตกเป็นทาสและถูกจำกัดเสรีภาพหมด การมีเสรีภาพโดยไม่มีขอบเขตจึงเป็นเหตุใหญ่ให้เกิดการไร้เสรีภาพ การเข้ามารวมเป็นสังคมนยอมรับอำนาจการเมืองเหนือตนเป็นรูปแบบการปกครองต่าง ๆ ก็เพื่อให้อำนาจสูงสุดนั้นสูงเหนือทุกคนเป็นกรรมกรคอยรักษากติกาไม่ให้ผู้เข้มแข็งกว่าใช้เสรีภาพโดยไม่มีขอบเขตรังแกผู้อ่อนแอกว่า

หลักการของสิทธิและเสรีภาพโดยเจตนารมณ์ร่วมกันของปวงชนนั้นพัฒนามาสู่ปัจจุบันโดยมีการกำหนดวางหลักของสิทธิและเสรีภาพ เงื่อนไขและหลักการจำกัดสิทธิของประชาชน โดยถือว่าการที่ราษฎรต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญระบอบประชาธิปไตยนั้น ก็เพราะประสงค์จะให้ตนมีสิทธิและเสรีภาพนั่นเอง ซึ่งรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรของประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบันจะมีบทบัญญัติกำหนดเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้ทั้งสิ้น^๒

๑.๒ ความหมายของสิทธิและเสรีภาพ

สิทธิ (Right) คือ ประโยชน์หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองมิให้มีการละเมิด รวมทั้งบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย เช่น สิทธิในครอบครัว สิทธิ

^๒ สมคิด เลิศไพฑูรย์ และกล้า สมทวนิช, รายงานวิจัยการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยศาลรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖) น. ๔ - ๖.

ความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในเกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในการเลือกอาชีพ ถิ่นที่อยู่ การเดินทาง สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น^๓

ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ได้อธิบายว่า สิทธิเป็นการก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่น ในอันที่จะต้องปฏิบัติการให้เป็นไปตามประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ รวมถึงมีหน้าที่ที่จะไม่รบกวนต่อสิทธิหรือหน้าที่ที่จะกระทำการหรือละเว้นกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นไปตามสิทธิ ทั้งนี้แล้วแต่ประเภทของสิทธินั้น ๆ ด้วย^๔

ส่วนเสรีภาพ (Liberty) ได้แก่ ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น หรือปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวกักขัง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ตราบเท่าที่ไม่ถูกบังคับให้กระทำในสิ่งที่ไม่ประสงค์จะกระทำ และไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวกักขังไม่ให้กระทำในสิ่งที่เขาประสงค์จะกระทำ โดยสรุปแล้วเสรีภาพ คือ อำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ด้วยตนเองตามใจปรารถนา เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง

กล่าวได้ว่า เสรีภาพแตกต่างกับสิทธิ ซึ่งเป็นอำนาจที่บุคคลใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น โดยการเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการหรือละเว้นกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นประโยชน์แก่ตนจริงอยู่การที่กฎหมายรับรองเสรีภาพอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่บุคคลย่อมมีผลก่อให้เกิดหน้าที่แก่ผู้อื่นด้วยเหมือนกัน แต่หน้าที่ที่เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นอันเนื่องมาจากการที่กฎหมายรับรองเสรีภาพให้แก่บุคคลคนหนึ่งนี้เป็นเพียงหน้าที่ที่จะต้องเคารพเสรีภาพของเขา ผู้ทรงเสรีภาพคงมีอำนาจตามกฎหมายแต่เพียงที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นละเว้นจากการรบกวนขัดขวางการใช้เสรีภาพของตนเท่านั้น หากได้มีอำนาจตามกฎหมายที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นการส่งเสริมการใช้เสรีภาพของตนหรือเอื้ออำนวยให้ตนใช้เสรีภาพได้สะดวกขึ้นไม่

ทั้งนี้ อาจเปรียบเทียบสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในความครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น น่าจะแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิทธิกับเสรีภาพได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อรัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิในการรับรู้ข้อมูลและข่าวสารในความครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น^๕ เราหมายความว่าราษฎรมีอำนาจตามกฎหมายในอันที่จะขอข้อมูลหรือข่าวสารต่าง ๆ ที่ตนสนใจจากหน่วยงานที่ครอบครองข้อมูลหรือข่าวสารเหล่านั้นไว้ได้ และหน่วยงานดังกล่าวนั้นก็มิหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องให้ผู้อื่นคำขอได้ข้อมูลข่าวสารนั้นด้วย ตรงกันข้าม เมื่อเรากล่าวว่ารัฐธรรมนูญ

^๓ <http://www.kpi.ac.th/wiki/index>

^๔ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประกายพรึก, ๒๕๓๕) น. ๒๒๔

^๕ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๕๖ บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลหรือข่าวสารนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น หรือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

บัญญัติรับรองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา^๖ เราหมายความว่า ราษฎรมีอำนาจตามกฎหมายในอันที่จะกล่าวถ้อยคำ เขียนหรือเผยแพร่ข้อความใด ๆ ที่ตนประสงค์จะกล่าว เขียน หรือเผยแพร่ได้ โดยปราศจากการรบกวนขัดขวางจากองค์กรต่าง ๆ ของรัฐ แต่ราษฎรมีอำนาจตามกฎหมายที่จะเรียกร้องให้รัฐจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้สำหรับการแสดงความคิดเห็นโดยวิธีต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ เช่น ไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะเรียกร้องให้รัฐจัดหาเครื่องกระจายเสียงให้ใช้พูด ปากกา ดินสอ หรือเครื่องพิมพ์ดีด และกระดาษให้ใช้เขียน ฯลฯ อำนาจที่ราษฎรพึงมีต่อรัฐคงเป็นเพียงอำนาจที่จะเรียกร้องให้รัฐละเว้นกระทำการใด ๆ ที่เป็นหรือจะเป็นอุปสรรคขัดขวางการแสดงความคิดเห็นของตน เท่านั้น^๗

๑.๓ ประเภทของสิทธิและเสรีภาพ

เป็นการแบ่งแยกประเภทของสิทธิและเสรีภาพโดยพิจารณาจากเงื่อนไขการจำกัดสิทธิและเสรีภาพว่า สิทธิและเสรีภาพนั้น ๆ เป็นสิทธิที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายหรือไม่ หรือหากอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพอยู่ในเงื่อนไขประเภทใด ซึ่งมีการกำหนดรูปแบบของเงื่อนไขไว้ ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑.๓.๑ สิทธิและเสรีภาพกับเงื่อนไขของกฎหมายทั่วไป

ในกรณีนี้รัฐธรรมนูญเพียงแต่เรียกร้องว่าการจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นอาจจะกระทำ ได้โดยบทบัญญัติของกฎหมาย ไม่ได้เรียกร้องเงื่อนไขพิเศษในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพประการอื่น เช่น เสรีภาพในเคหสถาน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓๓ กำหนดให้ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครอง เคหสถานโดยปกติสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการตรวจค้น เคหสถานหรือในที่รโหฐาน จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่ กฎหมายบัญญัติ จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญมิได้กำหนดเงื่อนไขใด ๆ เกี่ยวกับการจำกัดเสรีภาพในเคหสถานไว้ แต่อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวไม่มีข้อจำกัดใด ๆ เพราะโดยแท้จริงแล้ว การจำกัดเสรีภาพยังอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทั่วไป

๑.๓.๒ สิทธิและเสรีภาพกับเงื่อนไขกฎหมายพิเศษ

ในกรณีนี้รัฐธรรมนูญเรียกร้องว่าการแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพโดยกฎหมายนั้น จะต้องผูกพันอยู่กับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือต้องผูกพันอยู่กับวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่ง หรือจะต้องดำเนินการโดยวิธีการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเท่านั้น เช่น เสรีภาพการเดินทาง ตามมาตรา ๓๔ มาตรา ๓๔ การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

^๖ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๔๕ วรรคแรก บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น”

^๗ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑ - ๒๘

เฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์ ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญได้กำหนดเงื่อนไขในการจำกัดเสรีภาพมากขึ้น กล่าวคือ อาจะจำกัดเสรีภาพในการเดินทางตามมาตรา ๓๔ จะกระทำได้เฉพาะภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเท่านั้น หากฝ่ายนิติบัญญัติได้จำกัดเสรีภาพในการเดินทางนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญขัดกับรัฐธรรมนูญ การจำกัดเสรีภาพในการเดินทางดังกล่าวย่อมเป็นการขัดกับรัฐธรรมนูญ

๑.๓.๓ สิทธิและเสรีภาพที่ปราศจากเงื่อนไขของกฎหมาย

เป็นกรณีที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพนั้นไม่อยู่ภายใต้การจำกัดสิทธิโดยกฎหมายใด ๆ ทั้งสิ้น หรือที่เรียกว่าเสรีภาพเด็ดขาด เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา ตามมาตรา ๓๗ บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ตามมาตรา ๓๙ สิทธิของผู้มีสัญชาติไทยที่จะไม่ถูกเนรเทศออกนอกราชอาณาจักร หรือห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักร ตามมาตรา ๓๔ วรรคสาม^๘

๑.๔ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

๑.๔.๑ แนวคิดและเหตุผลในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ

แนวคิดที่ว่าด้วยที่มาของสิทธิและเสรีภาพในอดีตเป็นเวลานานหลายศตวรรษที่มนุษย์พยายามหาคำตอบที่ว่ามนุษย์ทุกคนควรมีสิทธิประเภทหนึ่งอันเป็นสิทธิประจำตัว ไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ และไม่อาจถูกทำลายลงได้โดยอำนาจใด ๆ ขณะเดียวกันก็ได้มีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเช่นว่านั้น ตลอดมาระหว่างผู้ใต้ปกครองและผู้มีอำนาจปกครอง ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดในเรื่องของ “กฎหมายธรรมชาติ (Natural law) และสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights)” ซึ่งความมุ่งหมายที่แท้จริงที่ได้มีการเสนอความคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติขึ้นมา ก็เพื่อจำกัดอำนาจของรัฐ เนื่องจาก ผู้ใช้อำนาจปกครองและผู้ที่อยู่ใต้ปกครองมักมีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ เนื่องจาก ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองของรัฐพยายามดิ้นรนที่จะมีสิทธิเสรีภาพให้มากที่สุดเท่าที่จะมีได้ แต่ในขณะเดียวกัน ผู้มีอำนาจปกครองรัฐก็มีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจอย่างเต็มที่เสมอ

แนวความคิดกฎหมายธรรมชาติ เชื่อว่า สิทธิทั้งหลายเกิดขึ้นตามธรรมชาติพร้อมกับมนุษย์ และถือว่าความยุติธรรมมาก่อนตัวบทกฎหมาย นับแต่สมัยโบราณมาแล้วที่ได้เกิดมีความคิดต่อกฎหมายตามธรรมชาติดี้อยู่จริงแม้มิได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็เป็นกฎหมายที่สูงส่ง ควรแก่การเคารพยิ่งไปกว่ากฎหมายที่ตราขึ้นโดยผู้ปกครองประเทศ สิทธิทั้งหลายแห่งมนุษยชาติเกิดขึ้นตามกฎหมายธรรมชาติ ส่วนกฎหมายที่ตราขึ้นในภายหลังนั้น เป็นเพียงการยอมรับหรือรับรองสิทธิที่ได้มีอยู่แล้วว่ามีอยู่จริง และรัฐบังคับคุ้มครองให้เท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้ก่อตั้ง หรือ ประกาศสิทธิให้มนุษย์แต่อย่างใด เช่น สิทธิในชีวิต เสรีภาพในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน และความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ และใครผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ ซึ่งต่อมามีการขยายความหมายครอบคลุมไปถึง สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองป้องกันมิให้ถูกจับกุมคุมขังโดยอำเภอใจ สิทธิที่จะไม่ถูกล่วงละเมิดในเคหสถาน สิทธิที่จะมีเสรีภาพในการ

^๘ บรรเจิด สิงคะเนติ, อ้างแล้ว, หน้า ๕๔ - ๕๕

เคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ สิทธิเสรีภาพในการสื่อสาร สิทธิเสรีภาพในความคิดเห็น และสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ

ต่อมาแนวความคิดในเรื่องสิทธิตามธรรมชาติดังกล่าวได้มีการอธิบายขยายความจนกลายเป็นสิทธิในการจำกัดอำนาจรัฐ โดยให้เหตุผลว่าประชาชน มีอาณาเขตหนึ่งที่ห้ามมิให้ผู้ใช้อำนาจปกครองรัฐล่วงล้ำเข้าไปใช้อำนาจรัฐได้ เมื่อผู้ใช้อำนาจปกครองรัฐมีพันธะกรณีที่จะต้องงดเว้นไม่ใช้อำนาจรัฐจึงเท่ากับประชาชนของรัฐมีสิทธิในการจำกัดอำนาจรัฐนั่นเอง และนอกจากจะเป็นการจำกัดอำนาจรัฐไม่ให้ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนแล้ว สิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคลก็ต้องไม่ถูกล่วงละเมิดจากการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วย นั่นก็หมายความว่า การใช้สิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคลจะต้องใช้ภายในปริมาณเขตแดนของสิทธิเสรีภาพแห่งตน และต้องไม่ล่วงเข้าไปในปริมาณเขตแดนของสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น^๙

ความมุ่งหมายที่สำคัญในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพมี ๓ ประการ

ประการแรก เพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลอื่น

ตามความเห็นของ Duerig เห็นว่า “สิทธิของบุคคลอื่น” นั้นเป็นข้อจำกัดที่มีอยู่ในสิทธิและเสรีภาพทั้งหลาย สิทธิของบุคคลอื่นทำให้เกิดความชอบธรรมในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ดังนั้นในการพิจารณาถึงสิทธิของบุคคลอื่น จึงจำเป็นต้องย้อนกลับไปพิจารณามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติดั้งเดิม ตามทัศนะของ John Lock เห็นว่ามนุษย์ตามสภาวะธรรมชาติดั้งเดิม เป็นสภาวะที่มนุษย์มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ มนุษย์สามารถกำหนดการกระทำของตนเองได้ ภายในขอบเขตของกฎธรรมชาติ นอกจากนี้ในสภาวะธรรมชาตินั้นมนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ตามแนวความคิดของกฎหมายธรรมชาติ การที่มนุษย์มีเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันนั้นก่อให้เกิดผลว่า ไม่ว่าบุคคลใดก็ไม่สามารถก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินและเสรีภาพของบุคคลอื่นได้ เพราะทุกคนต่างเป็นอิสระและเท่าเทียมกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า เพื่อเป็นการคุ้มครองเสรีภาพอันเท่าเทียมกันสำหรับทุก ๆ คน เสรีภาพของบุคคลหนึ่งย่อมมีข้อจำกัดอยู่ที่เสรีภาพของบุคคลอื่น ๆ^{๑๐} เช่น การที่รัฐธรรมนูญมาตรา ๔๕ มีเจตนารมณ์ต้องการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น จากการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยกำหนดให้บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชน

ประการที่สอง เพื่อการดำรงอยู่และเพื่อความสามารถในการทำภาระหน้าที่ของรัฐ

รากฐานการทำหน้าที่ในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของรัฐ ถือว่าเป็นพื้นฐานสำหรับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ ตามพื้นฐานของทฤษฎีสัญญาประชาคมนั้น ความมั่นคงของรัฐเป็นผลมา

^๙ ชรินทร์ ดิชาวัน บทความเรื่อง สิทธิและเสรีภาพในสังคมไทย

<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1236>

^{๑๐} บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อ่างแล้ว, หน้า ๒๐๔ - ๒๐๕

จากการที่รัฐเข้ามาทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของปัจเจกชน ดังนั้น ความมั่นคงในการดำรงอยู่ของรัฐและความสามารถทำภาระหน้าที่ของรัฐจึงเป็นเหตุผลอันชอบธรรมสำหรับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นได้รับการอธิบายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น^{๑๑} เช่น รัฐธรรมนูญ มาตรา ๗๑ กำหนดให้ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รักษาผลประโยชน์ของชาติ และปฏิบัติตามกฎหมาย ส่วนรัฐธรรมนูญ มาตรา ๗๓ บุคคลมีหน้าที่รับราชการทหาร ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับผิดชอบต่อสังคม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ประการที่สาม เพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน

ประโยชน์สาธารณะและความสงบเรียบร้อยของประชาชนเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับมาตั้งแต่สมัยโรมันจนนำไปสู่การแบ่งแยกระหว่างกฎหมายเอกชนกับกฎหมายมหาชน ซึ่งกฎหมายเอกชนเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องผลประโยชน์ระหว่างปัจเจกบุคคล แต่กฎหมายมหาชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนรวมหรือผลประโยชน์ของสังคมประเทศชาติโดยรวม ดังนั้น โดยทั่วไปแล้วผลประโยชน์ของส่วนรวมย่อมมาก่อนผลประโยชน์ส่วนบุคคลเสมอ และด้วยเหตุนี้ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลเพื่อประโยชน์สาธารณะที่ดี หรือเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่ดี จึงเป็นเรื่องที่มีความชอบธรรมอย่างยิ่ง^{๑๒}

๑.๔.๒ เงื่อนไขการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๖ กำหนดให้ การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง แสดงว่า การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลได้ก็ต่อเมื่อ ประการแรก เป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ประการที่สอง หากรัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย ทั้งนี้ ในการตรากฎหมายทั้งสองประการ ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง

^{๑๑} บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), หน้า ๒๐๗

^{๑๒} บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อ่างแล้ว, หน้า ๒๑๔

๒. เสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะ

“เสรีภาพในการรวมกลุ่ม (freedom of association)” เป็นเสรีภาพของบุคคลในการเลือกที่จะรวมกลุ่มหรือการไม่รวมกลุ่มเพื่อกระทำการร่วมกันในการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มนั้น โดยเสรีภาพประเภทนี้เป็นหนึ่งในหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับการคุ้มครอง และส่วนมากการใช้เสรีภาพในการรวมกลุ่มนี้ มักใช้ในรูปแบบของการรวมกลุ่มเป็นสหภาพแรงงาน การรวมกลุ่มกันเป็นพรรคการเมือง หรือแม้กระทั่งการรวมกลุ่มกันเป็นชมรมกีฬาหรือสมาคมต่าง ๆ ทั้งนี้ เสรีภาพในการรวมกลุ่มได้ถูกรับรองไว้ในทั้งระดับประเทศและระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (The International Covenant on Civil and Political Rights) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) รวมถึงสิทธิในการรวมกลุ่มของผู้ทำงาน ได้มีกำหนดไว้ในอนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นอนุสัญญาฉบับที่ ๘๗ ค.ศ.๑๙๔๘ ว่าด้วยเสรีภาพในการสมาคมและการคุ้มครองสิทธิในการรวมกลุ่ม^{๑๓} ทั้งนี้ เสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะ ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๔๒ กำหนดให้ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหกรณ์ สหภาพ องค์กร ชุมชน หรือหมู่คณะอื่น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อการป้องกันหรือขจัดการกีดกันหรือการผูกขาด

๓. ข้าราชการกลาโหมกับเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะของข้าราชการกลาโหม

ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเข้าสมาคม เข้าศึกษา หรือบอกความในราชการ พ.ศ. ๒๕๑๐ ข้อ ๓ ห้ามข้าราชการกลาโหมประจำการ ลูกจ้างและคนงานในสังกัดกระทรวงกลาโหม นอกจากข้าราชการการเมือง เข้าเป็นสมาชิกองค์กรใด ซึ่งองค์กรหมายถึงการนำเอาส่วนต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกันมารวมกันอย่างมีระเบียบ หรือเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างมีเหตุผลของบุคคลกลุ่มหนึ่ง เพื่อเป็นศูนย์อำนาจการให้การดำเนินงานลุล่วงไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีการใช้อำนาจการบริหารที่ชัดเจน มีการแบ่งงานและหน้าที่ มีลำดับชั้นของการบังคับบัญชาและความรับผิดชอบ และมีใช่เป็นของทางราชการทหาร เว้นแต่จะได้รับอนุญาตตามที่ข้าราชการกลาโหมประจำการ ลูกจ้างและคนงานในสังกัดกระทรวงกลาโหม นอกจากข้าราชการการเมืองรายงานผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นจนถึงผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ หัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แล้วแต่กรณี ซึ่งถ้าเป็นองค์กรในต่างประเทศ ให้เสนอรายงานถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว กระทรวงกลาโหมจะได้นำเสนอนายกรัฐมนตรีทราบต่อไป ทั้งนี้

^{๑๓} ปานทิพย์ พลุกซาลวิทย์ , รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง เสรีภาพในการรวมกลุ่มของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ : กรุงเทพมหานคร , ๒๕๖๐), หน้า ๑

ในการดำเนินชีวิต การมีนิติสัมพันธ์กับบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ลักษณะเพื่อนร่วมรุ่น หรือเพื่อนร่วมงาน หรือเพื่อนร่วมงานอดิเรกในปัจจุบันของข้าราชการกลาโหมประจำการ ลูกจ้างและคนงานในสังกัดกระทรวงกลาโหม มักเกิดขึ้นตามเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น การใช้สมาร์ทโฟนเข้าเป็นสมาชิกในเฟซบุ๊ก (facebook) หรือไลน์ (line) ของเพื่อนร่วมรุ่นที่มีการบริหารจัดการโดยประธานกรรมการหรือกรรมการที่มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้มีการติดต่อประสานงานดำเนินกิจกรรมได้จากเดิมที่จะมีการติดต่อสื่อสารเพียงทางโทรศัพท์หรือจดหมาย ซึ่งการเข้าเป็นสมาชิกดังกล่าวอาจมีการตีความว่าเป็นการเข้าเป็นสมาชิกในองค์การที่มีใช้ของทางราชการ มีผลให้ต้องรายงานต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นจนถึงผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ หัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แล้วแต่กรณี เพื่อขออนุญาต ซึ่งหากผู้บังคับบัญชาไม่อนุญาตก็ส่งผลให้ข้าราชการดังกล่าวไม่อาจเข้าเป็นสมาชิก ขัดต่อเสรีภาพการเข้าเป็นสมาชิกตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๔๒ ที่กำหนดให้บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะอื่น จึงเห็นควรให้มีการแก้ไขโดยกำหนดให้ข้าราชการกลาโหมที่เข้าร่วมเป็นหมู่คณะในกิจการส่วนตัวมีหน้าที่ต้องรายงานให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นทราบเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องขออนุญาตเพื่อคุ้มครองเสรีภาพการเข้าร่วมเป็นหมู่คณะของบุคคลดังกล่าว

สรุป

การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ ซึ่งเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะเป็นเสรีภาพของบุคคลในการเลือกที่จะรวมกลุ่มหรือการไม่รวมกลุ่มเพื่อกระทำการร่วมกันในการรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มนั้น โดยเสรีภาพประเภทนี้เป็นหนึ่งในหลักสิทธิมนุษยชนพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับการคุ้มครอง โดยได้มีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๔๒ แต่ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเข้าสมาคม เข้าศึกษา หรือบอกความในราชการ พ.ศ. ๒๕๑๐ ข้อ ๓ กำหนดห้ามข้าราชการกลาโหมประจำการเข้าเป็นสมาชิกองค์การใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาตตามที่ข้าราชการกลาโหมประจำการ รายงานผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นจนถึงผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ หัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แล้วแต่กรณี ซึ่งถ้าเป็นองค์การในต่างประเทศ ให้เสนอรายงานถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว กระทรวงกลาโหมจะได้นำเสนอนายกรัฐมนตรีทราบต่อไป ซึ่งในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น การใช้สมาร์ทโฟนเข้าเป็นสมาชิกในเฟซบุ๊ก (facebook) หรือไลน์ (line) ของเพื่อนร่วมรุ่นที่มีการบริหารจัดการโดยประธานกรรมการหรือกรรมการที่มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้มีการติดต่อประสานงานดำเนินกิจกรรมได้ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น ซึ่งการเข้าเป็นสมาชิกดังกล่าวอาจมีการตีความว่าเป็นการเข้าเป็นสมาชิกในองค์การที่มีใช้ของทางราชการ

มีผลให้ต้องรายงานต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นจนถึงผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ หัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แล้วแต่กรณี เพื่อขออนุญาต ซึ่งหากผู้บังคับบัญชาไม่อนุญาตก็ส่งผลให้ข้าราชการดังกล่าวไม่อาจเข้าเป็นสมาชิก ชัดต่อเสรีภาพในการรวมกันเป็นหมู่คณะ จึงเห็นควรให้มีการแก้ไขโดยกำหนดให้ข้าราชการกลาโหมที่เข้าร่วมเป็นหมู่คณะในกิจการส่วนตัวมีหน้าที่ต้องรายงานให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นทราบเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องขออนุญาตเพื่อคุ้มครองเสรีภาพการเข้าร่วมเป็นหมู่คณะของบุคคลดังกล่าว

บรรณานุกรม

หนังสือ

สมคิด เลิศไพฑูรย์ และกล้า สมุทวณิช, รายงานวิจัยการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยศาลรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖) หน้า ๔ - ๖.

หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประกายพริก, ๒๕๓๕) หน้า ๒๒๔

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน๒๕๓๘), หน้า ๒๑ - ๒๘

บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐๗

ปานทิพย์ พลกษาชลวิทย์, รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง เสรีภาพในการรวมกลุ่มของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๐), หน้า ๑

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการเข้าสมาคม เข้าศึกษา หรือบอกความในราชการ พ.ศ. ๒๕๑๐

สารสนเทศจาก World Wide Web

ชินินทร์ ติชาวัน บทความเรื่อง สิทธิและเสรีภาพในสังคมไทย <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1236>

<http://www.kpi.ac.th/wiki/index>